

## İKTİDARIN REJİM ve UYGULAMALAR ÜZERİNE BAZI GÖRÜŞLERİ

### GİRİŞ:

- A. P. Liderinin Görüşleri Üzerine,
- 1 — İkinci Cumhuriyet Deyimi ve Kurumu,
  - 2 — Meclis Çalışmalarının Engellenmesi,
  - 3 — Mukalefetin Durumu,
    - A — Muhalefetin Vuzuhsuz Tavrı
    - B — Mukalefet Rızasının Gerekmezliği,
    - C — Mukalefetin Hacmi, Oranı Meselesi,
  - 4 — Kontenjan Senatörleri, Tabii Senatörler.
  - 5 — Gerçek İnanç Konusu,
  - 6 — Azınlığın Tahakkümü,
  - 7 — Nizame ve unsurlar Üzerine,
  - 8 — Tartışma yeri, sınırı, müeyyidesi.
  - 9 — Değerleri, Kurumları, Yıpratma Meselesi, ?

### SONUÇ:

# SİYASİ İLİMLER ve HUKUK

## İKTİDARIN REJİM ve UYGULAMALARI ÜZERİNE BAZI GÖRÜŞLERİ

Prof. Bahri SAVCI

### Giriş :

Başbakan ve Ana Mukalefet Partisi Lideri, yaz sonu aylarında, gene rejimi ilgilendiren türlü beyanlarda bulundular. Bunların en ilginçleri ve arka - arkaya yağılmış olanları en iyi özetleyenleri, Başbakanın 2 ve 7 Ağustos beyanları ile Ana Mukalefet Liderinin 18 Ekim Kurultayındaki beyanıdır. Vakiâ, her iki Lider, yerli yersiz konuşma alışkanlığında değillerdir. Ama, Türkiye'deki siyasal olayın hızı, onları, az konuşan liderlerden olmaktan alakoymaktadır. Bununla beraber, «yeni» söyledikleri de oldukça az görülür. Birisi, hep, Millî İradeyi kendisinin ifade ettiği tekrarlar; Millî İradeden gelen icranın baş görevinin ve davranış düsturunun da, halkın duygularına, geleneklerine saygı göstererek ve bunları geliştirmek olduğunu söyler. Bunun için de, ekonomik olanda, halkın içinde var olan «yaratma ve kendi başına ve hesabına başarı kazanma hırsını itmekten, harekete geçirmekten başka ve fazla yapacak bir şey olmadığını ileri sürer, Öteki de, Anayasa şartlarının izlediği bir demokrasi ortamını talep eder. Gurubunu, sosyal muhteva ile doldurmaya çalışır.

Yaz ayları sonunu kapsayan beyan ve davranışları ile, bu sefer, her ikisi de, kendilerine daha açık vuzuhları getirirlerken, adeta kendilerini aşmışlardır. Birisi, artık, millî irade ile ayniyet haline tam olarak gelmiş bir idrak içinde, Türkiye'nin aktüalitesini kesin hükümlere bağlamıştır. Ötekisi de, pek yavaş ve edebi ifadeler içinde, adeta, A.P. Meşruiyet temellerini sarsama istidadındaki

hükümlere uzanmıştır. Kendi partisi içinde de yarattığı «partiyi sosyalleştirme» akiminin önünde korkulara düşmüştür.

Her iki Liderin yaz sonundan başlayıp sonbahar içinde devam eden davranışlarının muhasebesini ve kritiğini yapmak gerekir. Birinin, millî irade ile ayniyet iddiarı ile nerelere gidip, İktidarını, nasıl «gayri hukukilik» içine ittiğini göstermelidir. Ötekinin de, kendini aşiveren eseri önünde uğradığı korkudan kurtulmaz ve partisi içindeki manevracılara kendini teslim ederse, Türkiye'ye nasıl bir şans yitirteceğini işaret etmelidir.

Vakîâ siyasî partiler, ileri sürülen tema'ları, az-çok bir tartışmaya tâbi tutuyorlar. Fakat onlar bu işi, tamamile siyasal amaçlarla yayıyorlar. Serbest fikir yuvaları olarak var olan merkezler ise, bu görüşleri, siyasal iktidar savaşı taktikleri ve hasmî ilzam ediş ihtirasları içinde değil, siyasal hayatın sıhhat prensiplerini meydana çıkarma zorunu içinde ele alıp tartışmalıdır. Çünkü, bunlardan Başbakan, artık, rejim konusunda, tamamile yanlış bir yola sapma istidadî içindedir. Kendi çoğunluğunu da, memleketi de, gittikçe daha büyük ölçüde yanıltacaktır. Bu yüzden, herkesin kendi alanında onu uyarması, onu, kendisini islama davet etmesi gerekir. Bu âdeta, bir yurt görevi haline gelmiştir.

Ana Mukalefet Liderinin durumu da daha az nazik değildir. Gene bu dergi sahifelerinde ilk defa tarafımızdan teşhis edilişi açıklandığı üzere, bu Lider, 1960 Anayasası içindeki «sosyalleşme» akiminin C. H. P. ye sirayetinin başı olmuştur. Ankara Hukuk Fakültesinde «çıkarcı yol» adî altında gençliğe yaptığı hitap, politikanın sosyal mukteva ile dolması gereğini ifade etmişti. Koalisyon Başbakanı iken yazdığı bir Bayram Mesajında da, bu gereği yenilemişti. Sonra, en büyük seçim risklerini de göğüsliyerek, «sosyalleşme» akimına, siyasal anlamını da verdi : Ortaya, Partisi için» Ortanın Solu» mevkiini kapması zorununu attı. Fakat, türlü sosyalist yayınlar, basındaki sosyalleşmeci akım, gençlik katrarındaki toplumculuk oluşmaları sonuncu uyanmaya boşlıyan Partinin genç taşra yöneticileri, bu görüşü, gayet doğal olacak, birden benimseyiverdi. Bunu, 28 Ekimde gazetelerde çıkan ilk beyanı ile, C.H.P. Genel Sekreteri, ifade etmiştir. Bu benimseme şevki ile, Ekim sonlarındaki Parti Kurultayına geldiler. Yarattıkları hava, gösterdikleri idealiyim ile, Parti Meclisi ni de, geniş ölçüde işgale hazırladılar. Fakat, Ana Muhalefet Lideri, kendi ekdiği tohumun bu verimli gelişmesinden ürkererek, bu ilerici akımdan, tutucular lehine tâviz istedi. Bunu da, gene tariksel kişiliğini ileri sürerek elde etti.

Buna «bu fazla bir şey değildir» diyemeyiz. Liderin kendi yarattığı akımdan bu ürküntüsü artarsa, Partisi içinde vaktile çok önemli yerler işgaletmiş olan, hala da, uyanmamış kitlelere dayanarak, gene önemlerini sürdürme gücünden yoksun olmayan muhafazacı kanat, bu sosyalleşme akımını çengelliyebilir. Bu da, Liderin partisine ve memlekete büyük bir şans yitirtir.

İşte, bir yandan, Başbakana, milletle kendisini aynı sanmaktan gelen «galat»ı, bu «galat» ile içine girdiği tehlikeli yolu göstermek; ona, millet ile «aynı» olmadığını ve girdiği yolun, hukukça yanlış, siyasetçe de tehlikelerle dolu olduğunu anlatmak gerektir. Eğer; bu yapılmazsa, Başbakan, kendisi ile ve Gurulu ile bir rejim revizyonuna angaje olacak ve böylece de, ülkeye felaket kapılarını açmış olacaktır. Öte yandan da, Ana Mukalefet Liderine, Partisi içindeki «sol» ekibin, halk sinesine inerek arada «sol tema»yı işleme azmi önüne çıkmadaki verimsizliği anlatabilmenin yollarını araştırmak gerekir.

Biz, kendi hesabımıza bir tahlil ve kritik denemesine geçiyoruz.

### I — A.P. Liderinin Görüşleri Üzerine (1) :

Başbakanın, 2 Ağustosta mukalefeti ve Tabiî Senatörleri suçlayan bir demeci çıktı. 7 Ağustosta da, genel durumu tartışan bir Basın Toplantısı yayınlandı. Başbakan, her iki vesikada, rejim üzerindeki bazı görüşlerini tekrarlayarak, yeniden formüle etmek imkânını buldu. Pek iktisadî yönü olanlarla, pek teknik dış politika meseleleri ötesinde kalanları, şunlardan ibarettir :

#### 1 — İkinci Cumhuriyet Deyimi ve Kurumu :

Türkiye'de Mustafa Kemal Atatürk ile 43 yıl önce bir Cumhuriyet resmen başlamıştı. Bu aslında 1919 İhtilalinin açılması ile başlamıştı. Atatürk, bu Cumhuriyeti, ebedî Türk devletinin ebedi şekli olarak tesbit etmişti. Şu anlamda ki; şekil olarak bakarsanız, artık devlet başkanlığı irs yolu ile bir hanedane teslim edilmeyecektir. Öz olarak bakarsanız; egemenlik gücü, onu benzer, eşit, ortak hiç bir makam, otorite, sınıf, zümre, kişi, hanedan ile paylaşmadan, tüm olarak millete ait olacaktır. Ve bu egemenlik de, ancak siyasî seçimler yolu ile meydana gelecek millet temsilcisi organlarca kullanılacaktır. Millet temsilcilerinin otoritesi, seçim yolu ile halka

(1) Bu serlevha altındaki mütalaarın büyük bir kısmını, daha önce Cumhuriyet Gazetesinde yayınlamıştık. Burada, bunları geliştiriyoruz.

dayanmaktan gelecektir. Bütün devlet organlarının ve bu arada Devlet Başkanlığının varlığı ve gücü, belli devrelerde yenilenen halk rızasına dayanacaktır. Yenilenen seçimlerle alınan halk rızasının ötesindeki hiç bir hukuksal unsur, iktidar meşruluğuna ve Devlet Başkanlığı kurumuna temel teşkil edilemez.

İşte 1960 İhtilali ortaya çıktığı zaman, Türkiye'de, Anayasal olarak böyle, bir durum vardı. 27 Mayıs İhtilali, bu teoriyi red ve terk eden bir yeni görüş getirme iddiasına kalkışmadı. Hatta, tersine, temelde yatan bu görüşün yeni şartlara göre kuvvetlendirilmesi yöneltmelerine girdi. 27 Mayıs 1960 sabahına kadar var olan son cumhuriyet Hükümetinin, yukarda gösterdiğimiz esaslardan da sıyrılmışlığından gelen meşruiyetsiz fiilî egemenliğini bertaraf etmek için işe müdahale etmiş olan İhtilal Kuvvetleri, kendi meşruiyetlerini, bu meşruiyetsizlik durumunu bertaraf edilmiş görmek hakkında olan Türk milletinin bu hakkının gerçekleştiricisi olarak harekete dayatmıştı. Onun meşruiyeti, meşruiyetsizlikleri bertaraf edilmiş görmek hakkının gerçekleşmesinden doğan bir millet rızasına dayanıyordu. Bu suretle, İhtilal Kuvvetleri, daha ilk andan itibaren, bir düzenli ve meşruiyetli devlet hayatını yeniden tesis etmiş oluyorlardı. Bu, şekil ve öz bakımından Cumhuriyet Kurumu ile intibak içinde de değildi. Devlet kurumları ile halk arasında, «halkın, devlet hayatındaki temel meşruiyetsizlik durumunu bertaraf edilmiş görmek hakkının gerçekleştirilmesi» unsurundan gelen bir rıza vardı. Fakat, bu rıza, devlet organlarını seçimden çıkarma fiilî imkânını bulamama çaresizliği ile, nevi şahsına mahsus bir devlet ilkesi ile yetinmek zorunda kalıyordu: Yukarda işaret ettiğimiz unsur ve ilke dolayısı ile, bir «halk - kanun kurumları arasında rıza oluşması mevcut oluyordu. Fakat, bu rızayı, seçim vetiresine dayatma mümkün olamıyordu. Bu, bir bakıma, Atatürk'ün ebedi Cumhuriyetine bir varyasyon teşkil ediyordu. Hasan Sıral

Fakat, bu varyasyon da uzun sürmeden, devlet hayatı Cumhuriyet unsurlarını tam kazanarak, açıklığa kavuştu. 9 Temmuz 1961 Referandumı «Cumhuriyet Kurumu» nu tam olarak -yukarda açıkladığımız şekil ve öz nitelikleri ile- getirdi.

İşte, bazı siyasetçiler, bu Cumhuriyete «İkinci Cumhuriyet» dedi. Atatürk Cumhuriyetindeki ebedilik niteliğine bir değişmelik getirmesi ve bundan sonra, vetirede de, sürekliliğin ötesindeki ihtimalleri akla getirmesi dolayısı ile, bu yeni terime bu «resmîlik» vermekten kaçınıldı. Bu yüzden ki, Kurucu Mecliste Yeni Anayasanın devletin şekli maddesi konuşulurken, Anayasa Komisyonu

sözcüsü, bu terime bir resmîlik verilme ihtimalini önleyici beyanlarda bulundu. Türkiye'de bir tek ve ebedî Cumhuriyet olduğunu teyid etti. Bununla beraber, «İkinci Cumhuriyet» terimi, kullanılan politik dilden de sürülmüş olmadı. Netekim, siyasal dilde kullanımla kullanıla, adeta siyasal edebiyatın malî da oldu, denebilir.

Fakat, bu sefer de, bu terimden İktidar huylanmağa başlamıştır. Bunun psikolojik nedenleri üzerinde durmak gerekir. Biz, bu nedenleri, şurada görüyoruz: Eğer bir İkinci Cumhuriyet olacak ise, bu, o, kendisini «İkinci» kılan bazı yeni unsurlara sahip olacak demektir. Anca, bu unsurlar dolayısı ile bu adı alacak demektir. Bu unsurları da, ona, getirse-getirse 27 Mayıs getirebilir. O halde, «İkinci Cumhuriyet» ile «27 Mayıs arasında, bir «Neden - Sonuç» illiyet ilişkisi çerçevesi içinde sıkı bir bağ var demektir. Bu bağ dolayısı ile ki, 27 Mayıs İkinci Cumhuriyete, onu, gerçekten Birinciden ayıran unsurlar ve nitelikler getirmiştir. Bir başka deyimle, 27 Mayıs, 1961 Anayasası «Cumhuriyetimiz»e, yeni ve belirgin unsurlar getirmiştir. İktidar ise, Türk siyasal hayatına, Türk devlet hayatına gelmiş olan bu yeni ve belirgin unsurlarla mutabakat halinde değildir. Fazla bir derin incelemeye girişmeden de anlaşılacak «bedakat» lardan olmak üzere, hemen şunu söyleyebiliriz ki, İktidar, 1961 Anayasasının, kuvvetlendirilmiş «laiklik» unsuruna, önemi belirtilmiş «millileştirmecilik» unsuruna, vatandaşlara tanınan ve devlet eli ile sağlaması emredilen geniş «sosyal hak»lar unsuruna, bunların devlet eli ile sağlanmasının yolu olan «kamu mülkiyeti» unsuruna ve buna sağlamanın yolu olan kamulaştırma» unsuruna, iktisadın toplum yararına düzenlemesinin ve bir plâna bağlanmasının doğal eseri olacak olan «kamu teşebbüsü» unsuruna, bir kelime ile, Anayasanın cumhuriyete getirdiği «Sosyal Muhteva» ve «Sosyal Unsur»a ve devlet yapısına getirdiği Tabii Senatörlü, Kontenjan Senatörlü, Sosyalist Partili, Anayasa mahkemeli, Muhtar Kurumlarla örülü örgütlenme ve izleyiş biçimine mutabik değildir. Bütün bu unsurları ve nitelikleri ile 27 Mayıs ruhumu yansıtan bu, 27 Mayıstan sonra hasıl olmuş olan Cumhuriyet ile mutabakatı yoktur. Bu Cumhuriyeti'de, bu unsurları ve nitelikleri ile deyimliyen «İkinci Cumhuriyet» terimini sevmemektedir. Ona bir alerji duymaktadır.

Bu açıklamadan sonra, sayı ile deyimlenen devlet biçimleri olayındaki gerçek şunadır: İç devlet hayatında bir numaralama uygulama, literatürde bir meseledir. Yoksa, bir millete râci olan, bir millete ait olan devlet hayatındaki «tek»lik, elbelte devam eder. Yalnız, devam eden ve edecek olan ve millete râci ve ait olan bu

«tek» devletin, hayat içindeki türlü safhalarında, birbirinden ayrı kesimleri ve nitelikleri varsa, onları, Anayasada değil, literatürde siyaseten numaralamak pek ala mümkündür. Mesela, Fransa'da, 1789 dan sonraki duruma bir bakalım : 1791 de Kralın kaçması ile Krallık tasfiye edilmiş ve Cumhuriyet gelmiştir. Bu 1804 de kadar sürmüştür. Bu tarihte bir Napoleon İmparatorluğu kurulmuştur. Bundan sonra, devlet hayatında bir seri değişmeler gelecektir. Bunlar, tek devlet hayatında birbirlerinden ayrı kesimleri ifade ve teşkil ederler. Bu yüzden bir numaralama başlamıştır. 1791 - 1804 arasında süren Cumhuriyete «Birinci Cumhuriyet» demek zorunu doğmuştur. 1804 ile başlayan, 1815 de ingiliz örneğindeki Bürbon Hanedanı altında bir Meşrutiyet biçiminde 1830 a kadar süren, bu tarihten 1848 e kadar da, Orlean Hanedanı altında bir liberal meşrutiyet halinde devam eden devlet hayatı da, Birinci İmparatorluk numarasını almıştır. Çünkü 1791 ve 1804 lerdeki devlet biçimleri oy hakkının genişlemişliği, genel oydan bir devlet başkanlığı çıkarmaklığı dolayısı ile, Direktuvar'lı, ömür boyunca süren Konsül'lü tek devletin hayatında, elbette ayrı kesimleri gösterir. Bu yüzden ayrı numara olur. 1848 de, tekrar Cumhuriyet gelmiştir. Bu, Meşrutî Krallık biçimi altındaki devlet hayatından ayrı bir kesim teşkil ettiği için ayrı bir devlet biçimi olan bir Cumhuriyettir, fakat, ilk Cumhuriyetten de farklı bir devlet kesimi olduğu için, ondan da ayrılmak üzere, İkinci Cumhuriyet adını almıştır. 1852 de, bu kesim de sona ermiştir. Gene İmparatorluk doğmuştur. Bu, Bürbon ve Orlean Meşrutiyetlerinden ayrı bir imparatorluk olduğu için de, «İkinci İmparatorluk» adını almıştır. 1875 de gene Krallık biçiminden dönülmüştür. Devlet hayatının bu seferki kesiminde, biçim, Krallıktan ayrı olduğu için ve devlet başkanı seçimden geldiği ve muvakkat olduğu için, Cumhuriyet olmuştur. Devlet Başkanının, yürütmeyi elinde tutmaması, zayıf olması, siyasal kudretin Parlamento da kalması ile, ilk iki Cumhuriyetten de farklı olduğu için, bu Cumhuriyet, «Üçüncü Cumhuriyet» olmuştur. Savaş yıllarını kapsayan siyasal mukalefeti ve seçimleri olmayan Vichy Rejiminin sonra, geniş hürriyet yelpazeli, Anayasa Komitesi, İktisadî Konseyli, bir Cumhuriyet gelmiştir. O da, bu unsurları dolayısı ile ötekilerden farklı olduğu için «Dördüncü Cumhuriyet» adını alma imkânını bulmuştur. «Anayasa Kurulu»lu, «İktisadî ve toplumsal Kurul»lu, çok ayrı bir kuruluş biçimli «Senato»lu, sonuç olarak zayıf «Parlamento» lu, ve fakat, bütün politikanın sahibi çok kuvvetli bir icra uzvu ile ötekilerden ayrıldığı için, bu Cumhuriyet Beşinciliği teşkil etmiştir. Devlet hayatında, böylece, kesimler sürdüğü için, numaralar da sürmüştür.

Bizim literatürümüzde de, Meşrutiyetlerimiz numaralıdır. Vakıâ, bunların ikisi'de, aynı Anayasa içinde kalmışlardır. Fakat, her ikisinin bünyesinde, gene de esaslı ayrıntılar olmuştur : 1876 Anayasası ile kurulan Meşrutiyetimiz, Batı örneğinde bir yeni devlet tipi olmuştur: İktidarın, «Halife Sultan» ile, Meşrutî Parlamento biçimi altında kendini deyimliyebilen Millet Temsilcileri arasında paylaşıldığı bir devlet tipi... Fakat bu yeniliğin içinde, Partiler, organize seçimler, bilhassa partiler kanalı ile kullanılan siyasal hürriyetler yoktur. 1908 İhtilâli ile başlayan bir yeni devrede, devlet hayatı içine, bu yeni unsurlar da girmiştir. Bu suretle, devlet hayatı, partilere, onların üzerinde organize seçimlere, bu seçimler için kullanılan siyasal hürriyetlere dayalı bir hayat olmuştur. Bu, devlet hayatı içine giren yeni bir unsurlar demetidir. Bu yeni unsurlarla, devlet hayatı, öncekinden ayrı bir kesim teşkil etmiştir. Bu sebeple de, yeni bir numara almıştır Meşrutiyet... Bundan da kimse huylanmamıştır. Çünkü, herkes, devlet hayatının bu kesitine giren yeni unsurlara karşı değildir, karşı olmamıştır. *Osman Selim Atasoy*

Bundan sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi safhası gelmiştir. Bu, adı resmen konulmamış bulunan bir Cumhuriyettir. Belki de, buna, sonraki gelişmeleri gözleyip izledikten sonra, Birinci Cumhuriyet demek gerekirdi : Eğer, 1921 Anayasası ile resmen de bir Cumhuriyet olabilse idi ve 1924 bundan, başka nitelikleri ile ayrılabilse idi. Fakat, bu olmamıştır. Ve bu safhayı 1924 gerçek Cumhuriyeti izlemiştir. Resmî olarak, Cumhuriyetin gelişi, bununladır.

Bunu da, Millî Birlik Komitesi hükümeti ile Kurucu Meclis safhaları onu da 1961 Anayasası Cumhuriyeti izlemiştir. Fakat, aslında, bunların hepsinde, Meşrutiyetten sonraki devlet telakkisi, o kendine özgü tekliği içinde devam etmiştir, etmektedir. Hatta, bir bakıma 1924 Cumhuriyeti ile, 1961 Cumhuriyeti, politik ilkelelerinde «ayni» olarak devam etmektedirler. Bunlardan birincisi : laik - hürriyetçi - halkçı - devletçi firma ile, ötekisi de, laik - hürriyetçi - halkçı - sosyal firma ile «ayni» politik nitelik içindedir. Ama, 1924 ve 1961 devletleri yapısında ayrıntılar olmuştur : 1924 Cumhuriyetinin devlet yapısında, tek Meclise kuvvetler birliğine Meclis üstünlüğüne dayalılık vardır. 1961 Cumhuriyetinin devlet yapısında ise, çok Meclise- kuvvetler arasındaki dengeye- muhtar müesseselere ve bunlar yolu ile iktidar sui istimallerinin hem alanının, hem imkanının daraltılmasına ve önlermesine -Anayasa kontrolüne- Senato içinde, halk seçiminden gelmemekle beraber, halk uğruna, halk idaresi ilkesinin iyi işlemesine yardımcı ve denetçi kuvvet merkezlerine dayalılık vardır.



İşte her ikisindeki bu yapı ayrımı, onlara, pek ala, literatürde bir ayrı numara getirebilir : İkinci Cumhuriyet teriminin, 1961 Anayasasında deyimini bulan bu yeni unsurlarla kurulu bir devlet safhasını anlatmaktan başka bir anlama yoktur. Yoksa, esasındaki tekliği içinde, aynı devlet devam etmektedir. Fakat, bu aynı devletin yapısında bazı ayrımlar da vardır. Binaen'aleyh, bu ayrımı ifade etmek, onun dayandığı yeni unsurları belirtmek ve Cumhuriyetin, artık, bu yeni unsurlara göre işlediğini göstermek üzere, o, temeldeki tekliği içinde devam etmekte olan devletin bu yeni safhasına, İkinci Cumhuriyet demek, bir bilimselliksizlik yoktur. 1961'in getirdiği bu yeni ve belirli unsurlara bir karşı gelmezlik yoksa, binaen'aleyh, bu yeni unsurları getirmiş olan 27 Mayıs İhtilaline bir karşılık ve hafif dahi olsa bir alerji yok ise, bu yeni unsurlara dayalı Cumhuriyete, literatürde bir yeni numara vermeye, bu kadar kızılmamak gerekir.

## 2 — Meclis Çalışmalarının engellenmesi :

İktidar, muhalefetin Meclislere devam etmiyerek ve 89 uncu madde ile verilmiş gensonu kurumunu sui istimal ederek, parlamento çalışmalarını engellediğini ileri sürmektedir. Kendilerine göre, Anayasa Meclislere, yasama işini görme görevini vermiştir. Onu, böyle bir görevle yükümlü kılmıştır. Oysa ki, muhalefet, ve onun izinde giden Tabî Senotörler ile Kontenjan Senotörleri, devamsızlığa ve engellemelere boş vurarak bu ödevi, yapılamaz hale getiriyorlar. Onların kullandığı bu devamsızlık ve 89 uncu maddeyi sui istimal ederek başvurdukları bu bitmez- tükenmez gensoruculuk, bir hukuksal yol değildir. Bu, siyasal realiteyi bozan, bir zor yoldur. Böyle bir zor yoluna sapılması bir sorumsuzluğun sonucudur. 89 uncu maddenin bir engelleme aracı olarak kullanılamıyacağı, bizzat Anayasanın gerekçesinde yazılıdır. Ama buna rağmen, bu madde, bu maksatla kullanılmaktadır. A.P. Hükümeti, Meclisten çalışmalarının bu metot ile engellenmesine ve Parlamento'nun akamet içinde bırakılmasına ilgisiz kalmayacaktır. Bu çeşit engellemeleri yeni içtüzükle önliyecektir.

Evet, Anayasanın hiç bir mekanizması, karar oluşturmalarını önlemek için kullanılmamalıdır. Bu itibarla, 1966 yaz tatiline girmeden, önceki durumdan, yakınmakta, iktidar, haklı gibi gözükmektedir. Ayrıca, Anayasadan değil, fakat siyasal realiteden gelen bir «obstruction» imkânı na sahip olsa da, engelleme yolunun, sonunda, kısır bir yol olduğunu, memlekete verim getiremeyeceğini kabul etmek gerekir. Mukalefetler, bu «obstruction» imkânlarını

kullanarak, bazı şeyleri yaptırmama veya zamanında yaptırmama imkânını bulmuş olabilirler. Fakat, engelleme yolu ile, Tüm memleket yararına iyi sonuçlar alınacağı da iddia edilemez. Mukalefetler, temelinde kesin olan bu yolu bırakıp, davalarını kamu ayuna mal ederek, geleceğin iktidarı olmaya gayret etmelidirler. Buna karşılık, İktidarların da, kamu ayuna mal edilmiş meseleleri, içtüzük hükümleri, çoğunluk tagallübü yolu ile zorlamaları da realist değildir. Belki, tüzük hükümleri yolu ile ve çoğunluk kararları ile, bazı sonuçlar almaları mümkündür. Fakat bu da, huzur getirmez.

Mukalefetin engellemeleri, iktidarın da tüzük hükümleri ve çoğunluk kararları yolu ile sonuç olmaya uğraşması üzerindeki bu genel değerlendirmeden sonra, Mukalefetin, gerçekten bir «zor yolu» olan bu yola sapması olayı üzerine tekrar dönüp, bunun nedenini araştırmamız gerekir. Böyle yaptığımız zaman da şunu görürüz : Parlamento çalışamaz hale getiren âmil, aslında, bizzat iktidarın tutumu olmuştur. Türkiye'de, bugün, Başbakanlık tasarruflarında pazarlığı, iktidarında ortaklığı, yönetime ait takdirlerinde başka kafa ve guruplardan gelecek katgıları red eden bir mutlakiyetçi zikniyet vardır. Bu mutlakiyetçi zikniyet her kararın muhtevasını -biçimini- sinirini - yerini - zamanını- sırasını, kendi sübjektif görüşleri ile, tekel halinde, bizzat tayin etmektedir. Böyle hareket ederek,ülke deki bütün sosyal, siyasal, kuvvet unsurlarının direnç gücüne de aldırmamaktadır.

İşte, İktidarın Başbakanlık kademesinin bu tekelciliği, ve Parlamento Guruplarının da, bu tekelciliği yumuşatmaya uğraşmayıp, ona destek oluşları, ve bu yüzden, kararlara, hiç bir başka fikir ve siyaset merkezinin katkı getirmesinin red edilişi, bu tekelciliğe karşı çıkan direnç günçlerinin, mevzuat veya çoğunluk baskısı ile bertaraf edilmek istenmesidir ki, Meclislerdeki öteki kuvvetleri nefis korumasına ve parlamento bir vazife göremezlik plânına düşmeye mecbur bırakmıştır.

Normal olarak düşünüldüğü zaman, Meclisleri, Anayasanın kendilerine yüklediği yasama -denetleme- yürütmeyi destekleme görevini yerine getirmeleri gerektiğine herkes katılır. Herkes kabul eder ki; Meclisler, yasama işini aksatmadan görmelidirler. Yürütmeyi destekleme görevini aksatmamalıdır. Bu yapılırken, elbet de, çoğunluğun varlığı işe karışacaktır : Yani yasama, çoğunluk eğilimlerine göre bir muhteva ve biçim kazanacaktır. Bu çoğunluk tuttuğu sürece de, hükümet, sorumlu kilinamayacaktır. İktidarın Parlamento desteklenmesi kaziyesi, bunu gerektirir.

Fakat, bu yol pek ortodoksça izlenirse, bu kural ve kaziyeye pek

ortodoksça uygulanırsa, ve bu suretle, öteki gurupların Meclisler çalışmalarına bir etki getirmeleri tüm silinirse, bunun arkasından siyasal realite ve determinizm, öteki kuvvetleri bir siyasal ve sosyal engellemeye iter.

Burada, bir siyasal gerçeği işaret koymak gerekir: Parlamen-  
todaki ödevler, her zaman ve her hususta, Hükümet Başkanının  
takdirine göre yürütülemez. Bu ödevler, her zaman, Başbakanın  
uygun göreceği sürede, sırada, biçimde ve muhtevada yerine getiri-  
lemez. Realist olan, iş çıkarmaya niyetli olan bir anlayışa göre ha-  
reket edilmek istenirse, denebilir ki: Meclislerdeki ödevlerin yeri-  
ne getirilmesi zamanî, sırası biçimi, muhtevası, Muhalefetin, Mec-  
lislerdeki Liderleri ile varılacak parlamanter anlaşmaları, mutaba-  
hatlar ile tayin edilir. Burada seçim zaferini kazanmış gurubun  
programını uygulama hakkının önceliğini, hiç bir güc, elbette ber-  
taraf edemez. Fakat, hiç bir çoğunluk da, Muhalefetler ile bir par-  
lömanter anlaşma, uyuşma, mutabakat elde etme yoluna sırtını çe-  
virerek «idare» edemez, hükümet edemez, devletlik edemez. Hele,  
özellikle ekonomik, genellikle de bir genel yönetim felsefesinin uy-  
gulamaları olmayan hususlarda, bu gibi anlaşmalara, uyuşmalara,  
iltifat etmeme, karşı taraftan, ancak, engellemeler getirir. Kamu  
oyuna mal olmuş konularda bir mutabakat aramadan kendi orto-  
doks takdirini zorlamaya kalkmak verimsizlik yolu teşkil eder.  
Çünkü bu, engellemeleri muhakkak davet eder. *Nazif Alper Akbaş*

### 3 — Muhalefetin Durumu :

Çok partili Türk demokrasinin çözemediği problemlerden bi-  
risi de Muhalefet denen Kurumdur. Demokrat Partinin demokrasi  
farmasyonundan yoksun liderleri kanalı ile yaygınlaştırılmış bir  
inanç, bu kurumu, parlömanter demokrasi içinde, sıhhatli bir yere  
oturtmaya imkân vermemiştir. Demokrat Partinin bu demokrasi  
idrak ve telakki biçiminden yoksun liderleri, aradan, hemen hemen  
otuz yıl geçmesine rağmen, demokrasi, onun kurumları, bu kurum-  
lar arasındaki ilişkiler konularında, 1908 - 1919 Meşrutiyetinin Ko-  
mitacılık yönünün seviyesini aşamadan, yeni Türk demokrasinin  
Muhalefetini teşkil etmek tariksel görevini üzerlerine aldılar. De-  
mokrasinin prensipleri üzerindeki eğitim noksanları, pratiği üze-  
rindeki acemilikleri ile demokrasinin, bir «İktidar - Muhalet»  
ikiliğinden ibaret bir çeşitlilik- görüşte, uygulamada çeşitlilik - re-  
jimi olduğunu; binaen'aleyh, her şeye rağmen, bu çeşitlilik unsur-  
larının - bu unsurların başında gelen Muhalefetin - işler halde de-

vamı zorunluluğunu anlamadılar. Bu konuda, şöyle bir sübjektif anlayışta kaldılar : Muhalefet mevcut İktidarı yıkma vetiresidir. Halkta, bu İktidarı yıkma hususunda bir içgüdü vardır. Bunu teşkilatlandırıp, istismar ederek, mevcut İhtidarın karşısına çıkılır. Halk ile muhalefet arasında bir ayniyet olduğundan, İktidarı yıkmak demakrasi yolun ile yıkmak, mümkün olur. İktidar, böylece yıkıldıktan sonra, onun yerine geçilir ve yeni İktidar olunur. Evelce halk ile muhalefet arasında - halkın o İktidarı yıkma içgüdüsüne terceman alma dolayısı ile var olmuş olan ayniyet, bu sefer, bu yeni iktidar ile halk arasındaki ayniyete döner. Yani, evelce, D.P. Teşkilatı içinde Muhalefet - halk ayniyeti halinde kendini deyimlemiş olan halk ile bir olma durumu, bu sefer, gene aynı teşkilat içinde, İhtidar - halk ayniyeti halindeki bir «bir olma» keyfeti olarak devam eder. Mademki, halk ile bir olma keyfiyeti bu sefer de gene D.P. İktidarı kanalı içinde devam etme şansını bulmuştur, o, halde, evelce İhtidar olarak, şimdi de muhalefet olarak D.P. karşısında bulunan siyasal kuvvet, hem o zaman, hem şimdi, halk ile ayniyet halinde olmaklığın, ancak D.P. ye müyesser olduğunu bilmeli ve ona göre davranmalıdır. Yani, Halk ile bir olmaklığı ifade eden D.P. önünde boynu bükük bir mevki ile yetinmelidir. Devlet içinde fazla bir etkilik elde etmeye kalkmamalıdır. O, bir şekilden ibaret kalmasını bilmelidir. Memleket ile ilgisi, ancak, bir şekil olarak var olmasından ibarettir. Esas olan, daima aslî kuvvetlerin var olmasıdır. Bu da D.P. dir. Bir yeni seçim, Muhalefetsiz bir Meclis bile verebilir. Esas olan aslî kuvvet - yani D.P. - devam etmekte olduğuna göre, bunda bir sakınca da yoktur : Karar alma, uygulama, yoneltme yetenekleri, halk ile ayniyet halini almış olan D.P. de kalmakta devam edeceğine göre, Muhalefetin bu konularda bir, hareketlilik göstermesi, fazla gayret olur. Sözü edilen ayniyeti de rahatsız edeceğinden, yersiz olur. O zaman da, onu, mütevazi yerine, bir şekilden ibaret olan yerine irca için tedbir olmak meşru olur.

İşte, D.P. nin bu görüşleri, A.P. ye de miras kaldığı için, A.P. zamanında da, Muhalefetin gerçek yeri, görevi, gerekliliği konularındaki yanılmalar, devam etmektedir. Aşağıki tahlil, bunu gösterecektir.

Başbakan, bilhassa 2 Ağustos tarihli derecesinde muhalefet üzerinde durmuştur. Bu muhalefete, Tabî Senatörler de dahildir. Kendilerine göre, onlar da, Ana Muhalefet partisi paraleli içindedirler. Çünkü onlar, hatta Kontevjan Senatörleri, Anayasanın ken-

dilerini koyduğu yerden dışarı çıkıp, Ana Muhalefet partisinin dümen suyu içine girmişlerdir.

İhtidar, böyle tüm bir müşahede yaptıktan sonra, Muhalefet denen Kurumu üzerinde bazı mütalalar ileri sürmüştür. Bunlar, bazan, demokrasinin, temel fikirleri gibi sunulmaktadır. Ve bunların bu mahiyetlerine bir nazari itiraz da pek mümkün olmamaktadır. Fakat, İktidarın ileri sürdüğü fikir demetinin temelinde yatan bir «galat», her konuda olduğu gibi, onu, Muhalefet üzerindeki görüşlerinde de, bilmsel gibi gözüken görüntüsüne rağmen, temelde sakatlıklara yol açmaktadır. Şöyle ki :

#### A — Muhalefein Vuzuhsuz Tavrı :

İktidar açısından bakıldığı zaman, Muhalefet, şu vuzuhsuz durum içindedir : Muhalefet, bir yandan «Demokrasi çoğunluk rejimi değildir; parlamento rejimidir; çoğunluğun mûta olduğu bir rejim değildir; Yönetimin, Parlamantonun iradesi, kararı, denetimi altında yapıldığı bir rejimdir» demek istiyor. Bu suretle, Muhalefet, siyasal kararların alınması, uygulanması işinde, çoğunluk tercihlerinin bir mutlakiyet tekeli kurmasından kurtulup, bu kararların, Parlamento genel görüşü olması yolunun açık tutulmasını sağlamak istiyor. Yani, siyasal tercihler konusunda, çoğunluk mutlakiyetinin realize edilmesi halini Parlamantonun tüm varlığının etken olması hali ile yumuşatmak istiyor. İşte demek istiyor iktidar : eğer böyle bir görüş tutarlığına sadık kalınmak isteniyorsa, böyle bir görüşün davet ettiği şu açık sonucu da kabul gerekir : Tüm varlığı ile bu parlamentoyu etkili kılmak için, bu parlamentoyu tüm varlığı ile çalışma içinde tutmak... Oysa ki, Muhalefet, bu konseksi izlememektedir. Birbirine uymayan, bu konuda birbirleri ile tutarlı olmayan, çelişkili iki davranış gösteriyor : Bir yandan Parlamantonun etkin olmasını ileri sürüyor. Fakat, öte yandan da, bu etkinliğin elde edilmesi için gerekli baş şartı çığnıyor : Meclisleri çalışmaktan alıkoyuyor, onları atalete itiyor. İhtidar görüşünün Parlamento yolu ile gerçekleşmesini önleme taktiği olarak, Parlamantoyu çalışamazlığa sevk ediyor. Bu da, Muhalefetin dayanak olarak telakki ettiği Parlamantoyu, gene bizzat bu muhalefet tarafından tahribe uğratmak teşkil ediyor ki, bu da, Parlamento içinde, gene bizzat kendi varlığını tahrib etmekten başka bir şey olmamaktadır. Bu durum, vuzuhsuz, tutarsız bir tavidir,

İşte, İhtidarın, Muhalefet hakkındaki ilk görüşü, onu böyle ayıplayan, adeta bindiği dalı kesen bir basiretsizlik ile niteliyen bir

görüşür. Ve ilk bakışta, İktidarın bu görüşüne hak vermemek de mümkün değildir. Çünkü İktidar ile birlikte kabul etmek bir sirsaf borcu olur ki : Parlamento yıpranırsa, tüm siyasal kurumlar ve değerler de yıpranır; onun içindeki Muhalefet kurumu da yıpranır. Bir Parlamento ise, bilhassa çalışmamak, çalışmamamak suretile yıpranır. Onun çalışmaz hale gelmesinde gösterdiği tutum da, gerçekten tutarlı sayılmamak gerekir.

Ama, bu gerçeğin altında bir başka gerçek daha yatmaktadır ki, politik hayat gelişmelerinin sıkıntısını asıl burada aramak gerekir. Şöyle ki : Sanılıyor ki, demokrasi, çoğunluk görüşünün her türlü imkâna kavuştuğu, yürüdüğü, realize olduğu, bir rejimdir. «İdare örgütü» onun içindir. Bizzat Parlamento onun içindir.

Oysa ki, İktidardan başka merkezler, bunu, böyle kabul etmiyorlar. bu yüzden de, İktidarın, Parlamento'yu, bu anlayışa göre kullanmasına direniyorlar. İşte, Parlamantonun bir ataletle düşmesinin iç saiki, böyle bir görüş ayrılığındandır. Bu görüş ayrılıklarının yarattığı zor durum içinde bu doğan davranışları verecek bir temel fikir bulmak, oldukça güç olacaktır. Bununla beraber, bunu aramaktan vaz geçmemek gerekir. Bizce, en doğru davranışlar, ancak şu düşünceden kalkılarak bulunabilir : Vakıâ, demokrasi, işletilmesi gerekli bir siyasal mekanizma olarak düşünülür ise, bu işletmenin, bu işletirliğin bir şartı olarak, onu, çoğunluğun mutlak olduğu bir rejim olarak kabul etmek zorunda isek te, gerçek mahiyeti ile demokrasi : *Kamîl Burhan Ertaş*

i — Çoğunluk beğenişini kazanmış görüşlerin uygulama hakkını elde edebilmesi için, iktidarın, serbest seçimlerden çıkması, çoğunluk iradesinin kurulmasının, serbest seçimlere dayanması;

ii — Fakat, serbest seçimlerden çıkan bu İktidarın da, her hal ve kârda, mutlak ve mutlaka, Anayasa içinde hareket etmesi; seçimlerde hasıl olmuş olan çoğunluk iradesinin, gerçek millî dilek ve iradeyi deyimliyen Sosyal Pakta - Anayasa - ile, Anayasa iradesi ile, istikametleri ile sınırlanması;

iii — Binaen'aleyh, siyasal kararların, Anayasanın gösterdiği biçim ve şartlar içinde Anayasanın emrettiği prensiplerin ön gördüğü mukteva alanı içinde alınabilmesi rejimidir;

iv — Bunun mümkün olabilmesi için de, demokrasi; azınlıkların ve serbest fikir mihraklarının, çoğunluğun kararlarını fiilen etkileyebilmesinin mümkün olduğu bir rejimdir. O, böyle bir rejim olmak zorundadır. Böylelikle, demokrasi, azınlıkların ve serbest

fikri muhraklarının, çoğunluğu anayasa içine irca edebilmesinin mümkün olduğu rejimdir.

Ohalde, karar verenler, tercihte bulunanlar; serbest seçimden gelmek zoruna bağlı oldukları kadar, kararlarının biçimini, muhtevasını da, Sosyal Pakt'in iradesine dayatmak zoruna bağlıdırlar. Bundan ötürü de, bu Sosyal Pakt'in içinde olan azınlıklardan ve serbest fikir mihraklarından gelen etkilerle etkilenmek zorundadır. Anayasa Mahkemesi işe karışsın karışmanın, siyasal açıdan organize almış kuvvetlerin büyük bir bölümü ile, serbest fikri yuvaları, bir kararı, bir tercihi, bir davranışı, bizi birbirimize bağlayan, Sosyal Pakt'a aykırı görmekte ısrar ediyorlar ve bu Sosyal Pakt'a uygun çözüm yolları bulmada bir katkı getiriyorlarsa, bu ısrarı red ederken, bu katkıyı hiç hesaba katmazken, sadece, bir çoğunluk olma gücüne ve gerekçesine dayanarak hareket tesbit etmiş olmak, sosyal barışı sarsan tepkilere yol açar. Bilinmek gerekir ki, çağdaş muhalefetler, siyasete anayasa kuvvetleri yanında ayrıca etki getiricilikleri her gün biraz daha beliren çağdaş siyasal ve sosyal kuvvet unsurları, yukarda gösterdiğimiz demokrasi kurallarına aldırmayan bir çoğunluğa, sırf bir çoğunluk olduğu için, sırf bundan ötürü, kendisi teslim etmez. Binaen'aleyh, çoğunluk, kendini mûta kılma manevraları yaperken, bu sosyo - politik gerçeği iyi hesaplamalıdır. Muhalefetin vuzuhsuz ve tutarsız bir durum içinde olduğunu tesbit etmiş olabiliriz. Ama, bunun nedenini de araştırmaz isek, siyasal gerçeği görmüş sayılamayız. O siyasal gerçek ki, çağımızda, artık, her hangi bir muhalefetin, kendisi ve Sosyal Pakt'i, İktidara kolay kolay teslim etmeme icgüdünün önemini, gittikçe belirtmektedir. Bu siyasal gerçeği modern siyasetçiler, elbet te görmektedirler. Fakat, bizim İktidarımız, «millet ile kendisinin, bir ayniyet teşkil ettiği» «galat»ı içinde olduğundan, bunu görememektedir.

### **B — Muhalefet Rızasının Gerekmezliği :**

İktidar, Muhalefet konusunda, gene, ilk bakışta birçoklarına pek doğru gibi gözükecek olan bir ikinci görüş daha ileri sürmektedir. Bir parti, millete vaidlerde bulunarak iktidara gelir. O zaman bu vaatler, millete bir taahhüt haline girmiş olur. Bu taahhüdün bir tarafı yani sadece taahhüt vereni varmış gibi gözükür. O da, İktidardır : Parti programı ve seçim beyannamesinde gösterilen kusurları yerine getirileceği taahhüdü verilmiştir. Fakat, biraz dikkatli bakılırsa, taahhüdün bir başka tarafı daha vardır. Bu da mil-

lettir. O da, kendisine vait şeklinde girişilmiş olan taahhütlerin yerine getirilmesi için, siyasî iktidara «Rıza» göstermiştir. Bu rıza, sadece vaitleri dinliyerek bildirilmiş bir peşin rızadır. Fakat, adeta, kendisine yapılan taahhütler yerine getirildiği tahdirde, sonradan da yenilenecek, bir «kabul» haline de gelecektir. Bu itibarla, iktidara gelmiş olan bir parti için, çok önemli bir vakıadır. Her siyasî iktidar, baştan aldığı bir rızayı sürdürmek, dönem sonunda, bir «kabul» haline döndürerek onu teyid ettirmek ister. Onun içinde, kendisine ön rızayı sağlamış bulunan taahhütlerini, bu rızayı «kabul» haline döndürerek devam ettirmek, teyid ettirmek ister.

İşte bu sebeptendir ki, İktidar, Başbakanın ağzı ile, kendisine milletin rızasını sağlamış olan -sonra da bu kabulü getirecek olan- bu taahhütlerini yerine getirmesi için, kendisi de Muhalefetin rızasını almaya muktaç değildir, demek istemektedir.

İktidarın böyle bir mantığa dayalı olan bu görüşü, hemen kendini kabul ettiren bir doğru gibi gözüküyor. Fakat, bu doğru gibi gözükken hükmün mantıki sonuçlarını kabul edecek olursak şöyle bir tablo meydana çıkacaktır : İktidara gelen bir partinin, millete olan taahhütlerini yerine getirmesi için Muhalefetin ve her hangi bir başka makamın, merciin, kuruluşun, kuvvetin, varlığın rızasını alması düşünülemez ise; iktidara gelmiş olan partinin, millete yaptığı taahhütlerinin yerine getirilecek muktevalarını, sonsuz derece serbest tayin edecek demektir. Vakıâ «seçim olayı» ni bir genel taahhüt'ne bu taahhüdün de tamamile serbest olarak -yani başkaca bir yere bağlı kalmıyarak- muktevasını tayin hakkını veren bir olay gibi göstermek mümkündür. Hatta «seçim olayı» nı; hiç bir taahhüt de ifade etmeden, belli kişilere ve guruplara, gelecekte tamamile serbest olarak yani hiç bir yere -hatta bizzat milletin kendisine bile- baş vurma ihtiyacını duymadan, karar verme ve uygulama imtiyazının verilmesi olarak ifade etmek de mümkündür. Hatta, bu «seçim» in, en bilimsel bir açıklaması da olur : Seçim, şu, şu kişilere ve guruplara, şu programı uygulama kararlarını tamamile serbest olarak alma yetkisinin önceden tanınmasıdır, diyebileceğimiz gibi, ortada, hiç bir program ve vait ve taahhüt olmadan da, bu kişi ve guruplara, ilerdeki kararları tamamile serbest olarak olma yetkisinin önceden tanınmasıdır da diyebiliriz. Ve hatta, bir adım daha ileri giderek, seçim, şu kişi veya guruplara, gerekirse, şimdi taahhüt ettikleri şu, şu vaitlerin tersine muktevalarla dolu olan kararlar olma ve uygulama imtiyazının önceden verilmesidir de diyebiliriz. Seçmenin, seçim komitelerinin, seçilenden bir «beyaz istifaname» almadıklarına ve seçilene azil edemediklerine



göre, ve «temsili vekâlet» kuralının, seçileni, kendisini seçen millet-kadar serbest saydığına göre, seçen, seçilene, bir ön güven ifade etmekten başka bir şey yapmayar demektir. Böyle olunca da, seçilen, son derece serbest oluyor, demektir. Onu, bizzat seçmen dahi bağliyamaz iken, şimdi, taahhütlerini yerine getirir iken, muhalefetin rızası ile bağlamak, hiç de mümkün olamaz.

Fakat, bir nevi hukuksal incelik teşkil eden bu durumun arkasında bir siyasal gerçek te yatmaktadır ki, bunun itibar nazarına alınca, bir İktidar iradesinin, sosyal politik realitede, kendinden başka «yerler»ce de bağlandığı, adeta, bir takım «rıza» lar bir araya geldiği zaman hareket edebildiği vakiasını kabul zorunda kalırız. Netekim, gerçekten demokrasi ülkelerinde, İktidar, alacağı kararlar ve girişeceği uygulamalarda, teorimin kaydettiği kadar serbest ve başı boş değildir. Alınacak kararlarda ve girişilecek uygulamalarda, Muhalefetin hukuksal bir değeri olan bir rızası, elbet te söz konusu olamaz. Fakat siyasal realitede, böyle bir rıza, kendini his ettirir : Teşkilatlı siyasal akım merkezleri, öteki siyasal ve sosyal kuvvet merkezleri, İktidarın olacağı kararları, girişeceği uygulamaları etkilerler. Bu, tabiatile, İktidarın icralarını Muhalefetin lütfen kabulü anlamında bir rıza değildir elbet, Bu, daha çok, İktidarların, alacakları kararlarda, öteki kuvvetlerin -Muhalefetin- görüş ağırlığından gelen etkisini de temessül etmesi anlamında bir rızadır. Alınacak kararlarda, İktidardan dışarda kalan politik ve sosyal merkezlerin ve çevrelerin etkileri hesaba katılmazsa, bu merkezlerin direnme güçleri ile karşılaşmak mukadderdir.

Biz, bu direnci, demokrasinin âmilleri ve garantileri arasında sayıyoruz. Çünkü, bu direnç, bir demokrasi «pluralisme»i ortamî içinde örgütlemiş türlü fikir akımları, siyasal ve sosyal kuvvet varlıkları kanalı ile -demokrasinin o, hiç bir zaman olmayacak olan tek kamu oy'unu değil- demokraside her zaman var olacak olan türlü kamu oy'larını şu üstüne çıkarma, varlıklarını belirtme, etkilerini kabul ettirme aracı, yolu olmaktadır. Modern demokrasi, türlüçlük, çeşitlilik ortamî içinde türlü alternatiflerin arasında en büyük hacmi almış olan alternatifin, öteki türlüçlerle, öteki alternatiflerle bir etki - karşı etki ilişkileri kurup, bundan bir denge-genel menfaat dengesi - yaratabilme ve onu uygulayabilme imkânının rejimidir. İşte, bu etki - karşı etki ilişkileri de, çok defa, sulhçu direnmeler biçimi altında ortaya çıkar. Binaen'aleyh, bu dirençler, türlü alternatiflerin, etkilerin böyle direnç'ler halinde ortaya çıkışları, demokrasinin kurulmasına ve yürümesine yarar. Onun için, biz, onları, demokrasi âmilleri ve garantileri arasında görüyoruz.

Zaten böyle olduğu içindir ki, bu siyasal kuvvetlerin, siyasal açıdan en örgütlenmiş, sosyal ağırlık bakımından da en önemlisi olmuş olan muhalefet partisini veya partilerini, Anayasamız, demokratik siyasal hayatın vaz geçilmez unsuru saymıştır. Eğer, temel meselelerde, genel vaatlerin zamana ve yere göre somut muhtevalarını tayinde Muhalefetin iktidarı etkilemesi neticesi ceryan etmiyecek ise, siyasal hayatın resmi oluşma yeri olan Meclislerde, bir Anayasa kurumu halinde bir Muhalefetin de bulunmasının anlamı ne olur?

Onun için ve böylece diyebiliriz ki : Muahalefetin rızası diye bir mesele vardır. Bu, İktidarın, yaptıklarını, Muhalefetin kabul ve tasvibine dayatma zorunu halinde var olan bir rıza değildir. Bu rıza, İktidarın, «yapma işi»nde muhalefetin katkısını bir âmil haline getirerek; onu, parlamenteonun birleşik görevi içine getirip, arada değerlendirebilmesi anlamındadır. Her meselede bunu red ederek, demokrasi hayatının öteki alternatiflerinin sahipleri olan sosyal ve siyasal kuvvet muhraklarının katkısından yoksun düşen iktidarlar, hem politik, hem sosyal açıdan zayıf düşerler. 1957 - 1960 İktidarı, demokratik hayatın şartı olan türülülüğü, çeşitliği deyimliyen siyasal ve sosyal kuvvet merkezlerinin, uyarma biçimi altında gözüken katkılarını kesin olarak red ettiği için, bilhassa, sosyalman zayıf düştü ve devrildi. Çünkü, bir çoğunluk mutlakiyeti haline girdi.

### C — Muhalefetin hacmi, oranı meselesi :

İktidarın yaptığı müşahedeye göre, Muhalefet, istediği zaman biraz gayret göstererek, devamsızlık silahını kullanır ve Meclislerdeki muzakere ve karar nisabının kurulmasına engel olur. O halde, İktidarın, böyle engellemeler karşısında kaldığı zaman bile, kolaylıkla çoğunluğu sağlayabileceği şekilde Meclislere gelip yerleşmesini sağlamak lazımdır. Bugün, Muhalefetin Meclislerdeki kuvveti çoktur. Bundan dolayı böyle bir engellemeyi yapabilmektedir. O bu kuvvetini millî artıklı nisbî seçim sisteminden alıyor. Ayrıca, şimdiki Anayasanın kurumlarından olan Tabiî Senatörler, Kontenjan Senatörleri de, Muhalefetin bu devamsızlık mekanizmasını kullanarak yarattığı engelleme işine yardım ediyorlar. O halde, Muhalefete böyle bir engelleme gücü veren millî artıklı nisbî temsil sistemini onun elinden alarak, onu zayıflatmalıdır. Ayrıca, devamsızlığı sağlamada Muhalefete destek olarak olumsuz bir Anayasa Kurumu halinde çalışan Tabiî Senatörlükleri, Kontenjan Senatörlük-

lerini de zayıflatarak veya büsbütün kaldırarak, İktidarı öyle bir duruma getirmelidir ki, tek başına dahi Meclisleri toplayıp çalıştırabilmesi mümkün olsun.

Muhalefetin gücünü zayıflatarak, hatta Meclislerden tasfiyesini seçim yolu ile sağlayarak onun etkisinden kurtulmak, eski bir fikirdir. Vaktile de D.P. İktidarı, demokrasi «pluralisme»inin öteki kuvvetlerinden rahatsız olurdu. Ellerindeki çoğunluk sistemini, başka mevzuat ve yoğun bir propaganda baskısı ile daha verimli kılarak, muhalefetten kurtulma yollarını aramıştı.

Şimdi İktidarın, seçim sistemi yolu ile, engellemelerden kurtulmuş istikrarlı bir hükümet elde etme fikri, bu eski fikir ile ister-istemez, bir bağlantı haline geliyor. Buna göre de hükmetmek zorunda kalırız ki, İktidar, demokrasi «pluralisme»inin gereği olarak var olan kuvvetleri istememektedir. Onlardan kurtulma yollarını düşünmektedir. Bunun için, sandıktan tüm kendisinin çıkmasını sağlayacak bir seçim sistemi aramaktadır. Öyle ki, İktidar, tüm kendi takımı ile gelmenin ötesinde, tüm kendine tâbiî bir Parlamento ile çalışmaya da kavuşsun. O zaman, sadece bunu sağlayan bir muhafazacı - antilaik halkçılık ilkesi uygulayarak, sürekli iktidar yolu açılmış olur. Bu muhafazacı - antilaik halkçılık ilkesinin açtığı «iktidar ortamı» içinde, devlete el konur; Meclislerin içinde ve dışında, başka organize kuvvetlerin, siyasal kararların alınmasına katkı getirmesine ihtiyaç duyulmadan «idare edilir».

Fakat bu, kanımızca, Türkiye'yi, bir parti mutlakiyetine teslim etme olur. Bu da, Türkiye'nin kendini arama ve bulma kapısının kapanması demektir. Türkiye, Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma amacı içine girmiş bir ülkedir. O, kendi demokrasinin arama, uygulama zoru içindedir : Türkiye Çağdaş uygarlık yolunu, çok yönlü bir siyasal parti sistemi içinde bulabilmeyi kabul etmiştir. Bugünkü seçim sistemi kurulu, yeni bir parti mutlakiyetine imkân veren yeni bir seçim sistemi kabul edilir ve bunun içinde Muhalefetin hacmı, oranı son derece zayıflatılırsa, bu, Türkiye'nin, kendi kaderini arama hakkına bir tecavüz teşkil eder. Türkiye'ye muhafazacı anti laik halkçılık felsefesini empoze etme teşkil eder. Buna, kim-  
senin hakkı yoktur. Türkiye'nin esas meselesi, sadece, kendisini bugün yönetecek bir kadroya sahip olmak ve onun idaresine kavuşmak değildir. Yarını, bugünden serbestçe arayabileceği; bunun için de, yarını, çağdaş uygarlık ölçülerinde kurmayı getirme istidadında olan bütün alternatiflerin örgütlenebileceği bir hukuksal -siyasal- sosyal ortamı bulup devam ettirebilmesidir. Bugünkü muha-

lefe içinde, daha şimdiden ve pek yakın gelecekte muhakkak, bu alternatiflerin yer aldığını görürüz. Adı geçen artam içinde bu alternatiflerin kendi güçlerini arttırmalarına imkân hazırlayacak yerde, tam tersine onları zayıflatacak ve yok edecek bir dilek ile ortaya çıkmak, bugünkü iktidarın bir bahtsızlığını teşkil etmiştir.

Sonra, bugünkü türk demokrasinin bazı kurumlarını - Tüm muhalefeti, Tabii Senatörlüğü, Kontenjan Senatörlüğünü - zayıflatarak etkisiz hale getirmek isteyen görüş, Türkiye'deki bazı gerçeklerden de habersizdir :

Bir kere, Anayasamızın, muhalefeti, neden bir anayasal kurum haline getirdiğinden habersizdir. Bundan önceki sahifelerde de anlattığımız üzere D. P. - A.P. firmaları altında sahneye çıkmış olan siyasal entelijensiyada; kendilerini muhalefette iken de, iktidarda iken de halk ile ayniyet halinde görme galatı vardır. Bu entelijensiya 1945 - 1950 arasında, C.H.P. yi, halktan ayrı halktan kopmuş bir yönetimci kadro saymıştır. Binaen'aleyh, sahipsiz kalmış halkın muhtaç olduğu sahipliği, kendisinin ele olması gerektiği misyonuna akpılmıştır. Henüz, dört kurucu ve birkaç destekleyiciden ibaret bir kadro iken bile, kendini öyle saymıştır. Fakat, kısa bir halk duygusu yoklamasından sonra, halkın muhafazacı eğilimlerine tekabül edilebildiği zaman, onunla gerçekten ayniyet haline gelinebileceğini kavramıştır. Bu andan itibaren muhafazacı anti laik bir halkçılık ideolojisine ulaşmış ve bu ideoloji uygulamaları sayesinde de, 1946 - 1950 arasında sesi gittikçe artan bir «halk ile ayniyetten gelen direnç» göstermiştir. 1950 den sonra, bu ayniyet, direnç olmayı aşarak, bizzat iktidar olmuştur. O zaman, felsefesine, şu düşün unsuru daha gelmiştir : Şimdi Muhalefete düşen C.H.P. nin, esasen halkla ilişkisi yoktur. Halk ile yegâne ilişkisi olan kadaro olarak kendisi iktidardadır. Türk halkının dileği de bundan ibarettir. Öyle ki, muhalefete düşmüş bulunan C.H.P. nin halkın siyasal ifade vasıtası olarak mevcudiyetine bile lüzüm yoktur. Dikensiz bir gül bahçesi halinde bir Meclis yaratmalıdır.

İşte, D.P. nin bu görüşü A.P. de de devamdadır. Tıpkı D.P. gibi A.P. de, halk ile uzvî bağları olan tek gerçek halk kuruluşudur. Halkın bütün duyguları, iştiyakları, dilekleri, bütün gelenekleri ile birlikte A.P. de siyasal deyimini bulmaktadır. Öteki kuruluşlar, halkı siyaseten deyimlemenin dışında, bir nevi deformation' lardan ibarettir.

İşte bu görüş, Anayasanın, muhalefeti bir anayasal kurum halinde kabul edip, onu, Cumhuriyetin temellerinden saymasının an-

lamını anlamaktan pek uzaktadır. Anayasamız, halkı bir kuruluşta ifadesini bulan bir teklik anlayışından ötededir. Halkın pluralisme içinde kendini aramasını mümkün kılmak ister. Bunun için de, Muhalefet partilerini de, halk temsilcisi olarak, Cumhuriyetin unsurlarından ve dayanaklarından sayar. İktidar ile muhalefet partileri arasındaki fark şundan ibarettir : Birisi yönetmeye iktidar olarak katkı getirmek, ötekisi de, aynı yönetime, muhalefet olarak katkı getirmek imkânına sahiptir. Yoksa, her ikisinin görevi, temelde aynıdır : Yönetim denen ebedî vetireyi meydana getirmeye yaramak...

Böyle olunca, hiçbir İktidarın, Muhalefetlerin etkisini daraltma sonucu verecek bir teşebbüse girişmesi, mümkün olamaz.

Tabiî ve Kontenjan Senatörlüklerinin de gerçek anlamından habersizdir, İktidar... Bunlar da, genel Yönetimi, bir başka plândan etkilemek ve halk gücünü, bir başka plândan siyasete etkin kılmak içindirler. Her hangi bir İktidarın, onların bu misyonlarını bertaraf etmeye hakkı yoktur.

#### 4 — Kontenjan Senatörleri, Tabiî Senatörler :

İktidarın, her iki koteğari Senatörler hakkındaki, görüşü olumlu değildir. Bir kere, Tabiî Senatörleri, 27 Mayıs ile olan direkt bağlantısı dolayısı ile, özel bir olerji içinde mütalaâ etmektedir. Sonra, Meclislerdeki engelleme çalışmalarına Kontenjan Senatörlerine de katılmış görmekten gelen bir öfke ile, onlar hakkında da olumsuz bir inanç beslemeye başlamıştır. «Bunlar, fikirlerinden Senato yararlısınlar diye getirilmişlerdir. Devam etmezlerse, Senato, onların fikirlerinden nasıl yararlısın?» diyerek, onları, kamu oyuna ve Senatoya gönderen makama şikâyet etmiştir.

Bu şikâyetin haklı gibi gözüken ve binaen'aleyh kamu oy'unu ve tayin makamlarını yanıltan görüntüsü altındaki gerçek şudur : Bir kere, bütün parlömanterlerin esas görev yeri Parlamento'dur. Parlömanterler, seçim, veya tayin veya irs yolu ile gelebilirler. Görevle irtibatları süreli veya süresiz de olabilir. Bu, parlömanterlik yetkisini almada bir hukuksal yoldan ibarettir. Genel olarak, bu yetki, seçimden olınır. Fakat millet temsilciliğinin seçimden başka anayasal bir kaynağı da olabilir. İşte, bunun klâsik örneği İngiltere ile Türkiye olmuştur. İngiliz Parlamontosunun Lord'lar Kamarasındaki parlömanterleri, seçim dışı bir yol ile -kanundan gelen bir yetki halinde- millet temsilciliği niteliğini kazanmışlardır. Türkiye'de-

ki Tabiî ve Kontenjan Senatörleri de, Türk Parlömanterliği yetkisini seçimden başka bir yol ile kanundan gelen bir yetki halinde kazanmışlardır. Binaen'aleyh, hiç kimsenin, onların parlömanterlik nitelik ve yetkilerini gölgeli göstermeğe, onları ikinci sınıf bir telakki ile idrak edip, ona göre ikinci sınıf etki hakkına sahip sayma, onlara ikinci sınıf üzerinden muamele etmeye hakkı yoktur.

Sonra, parlömanterlerin görevini, esas itibarile, parlamentonun görevi yolu ile tayin etmek gerekirse de, bu yol, durumu tam yansıtamaz. Parlamentonun görevi, yasama ve denetim görevinden ibarettir. Binaen'aleyh parlömanterlerin görevi de, esas itibarile bundan ibarettir. Yasamanın yeri Meclislerdir. Denetimin de yeri hukuksal yönden, Meclislerdir. Bu, denetimin hukuksal sonuç verme yeri olarak böyledir. Denetimin, bir de kamu oyu ile ilgisi yönü vardır. Denetim, kamu oyunu haebrli kılma, uyarma görevi şeklinde de bir görevdir. Kamu oyu'nu uyarmanın, inşa etmenin en elverişli yerlerinden birisi de, elbette parlamentodur. Fakat sadece parlamento değildir. Binaen'aleyh, parlömanterlerin gören yeri, denetim açısından da, esas itibarile Parlamentodur. Fakat, sadece orası değildir. Kamu oyu'nu inşa ameliyesinden olan her türlü harekete veya hareketsizliğe, Meclislerin içinde de, dışında da devam etmek mümkündür.

Nihayet denebilir ki, Parlömanterlerin fikirlerinden, siyasal oluş yararlanacaktır. Binaen'aleyh, bir Parlömanter, fikirlerini sadece Parlamento'ya hasredemez. Hele, Meclislerdeki bir çoğunluk, sayısal gücünden gelen bir üstünlük ile, parlömanterlerden bir gurubun fikirlerinden yararlanmaya direnme halinde ise, bu parlömanterlerde, bir karşı direnmeye geçerlerse, buna şaşmamak gerekir.

Şimdi, her iki kategori Senatörlüğün anlamı üzerine, eğilim : Türkiye'nin siyasal partileri varken, o kanal ile kamu işlerinin yönetiminin siyasal fikir temeli kurulabilir iken ve gerçekte de, kamu yönetiminin gerekli kıldığı iktidar - muhalefet ikiliği, bu yol ile sağlanacak iken, ayrıca, iktidarın sui istimalini önliyecek ve iktidarlara hukuka irca edecek anayasal yollar açılmış iken, bu iki kategori kuruma neden ihtiyaç duyulmuştur ? Bunun cevabını bir kelime ile vermek mümkündür : Bu iki kategori kuruma; a - kamu yönetiminin muhtaç olduğu fikri temelini, daha geniş, daha zengin bir demet halinde verebilmek için; resmen kurulmuş olan iktidar ve muhalefet ikiliği üstünde, onların resmen deyimlediği fikri unsurlarının üstünde, kamu yönetiminin fikrî muhtevasına daha büyük çeşitlilik ve objektiflik sağlama yollarını açabilmek için gidilmiştir. Cumhuriyet Senatosu, zeten, iktidar - muhalefet ikiliğine

direk etkileri olacak olan bir mekanizma olarak mevcut değildir. O, daha çok, kamu yönetiminin fikri yönüne ait oluşmaları bir olgunluğa kavuşturma yolu olarak var olan bir kurumdur. İşte, Anayasa Koyucusu, bu fikri olgunluğun ortamını; resmen kurulacak olan iktidar - muhalefet kanallarından başka kaynaklardan gelecek unsurlarla da zenginleştirmek suretile, kamu yönetimi işinde objektifliğe daha büyük ölçüde varmayı gerçekleştirmek istemiştir.

b - Ayrıca, bunlardan, Tabii Senatörlüğe de, halk katları ile siyasal irtibakın partiler kanalı ile, tam anlamı ile kurulamamış olduğu bir siyasal ortamda, bu irtibakın kurulmasını beklerken, mevcut açıklığı, halk içinden gelmiş, halk duyguları ve felsefî hayat açısı ile dolu olan ve bu açığı parti çıkarları mülahazası ile kaybetmiyecek olan Millî Birlik Komitesi ile doldurmak için gidilmiştir. Gerçekten, bizim siyasal partilerimiz, ülkede var olan bütün sosyal kategorileri, zümreleri, sınıfları, onların birbirinden ayrı olması gereken menfaatlarının tümünü birden kapsamak ve siyaseten deyimlemek iddiasındadırlar. Bunu, pek doğal bir olaymış gibi göstermek için de, kendilerinin sınıfı, zümrevî partiler olmadıklarını iftihar ile söyleyip, kitle partileri olduklarını ileri sürerler. Kitle partilerinin de, her hangi özel bir sınıfa, zümreye, halk içindeki her hangi bir kategoriye dayanma ihtiyacını duymayan; o büyük millet - halk kitlesi içindeki bütün gurupların menfaatlarını, bir «genel menfaat» potası içinde dengeleştirmekle, bütün gurupların mevcut menfaatlarına hizmet eden kuruluşlar olduğunu deyimlemek isterler. Partilerin, kendilerini istedikleri gibi telakki etmelerine bir şey demek mümkün değildir. Kurucu Meclis safhasında, ülkenin siyasal hayatını demokratik demokrasi gereği, bu partileri bir temel unsur olarak almamaya, imkân yoktur. Fakat, meseleye biraz derinden bakmasını bilen idrakler için de, bu partilerle gerçek halk kategorileri arasında şu Atatürk'ün kendisine haysiyet, refah hakkı tanıdığı; kendileri, devlet ve toplum hayatının bütün yükünü çektikleri halde zillate ve sefaletle bırakılmış olan «memleketin sahib-i hakikleri» olan halk katları arasında - bir gerçek siyasal ayniyet bulunmadığı da bir gerçektir. Halk katlarının bu Anayasa içinde örgütlenip kendilerine fiilen de tekabül eden partileri kurmasına, veya mevcutlardan bazılarını böyle olmaya sevk etmesine kadar, parlamento, ancak, mevcut partilerin yapabilecekleri ölçüde «halkçı» görüşe kavuşmakla yetinecekti. Fakat, M.B.K. üyelerinin teşkil ettiği Tabii Senatörler, bilhassa siyasal menfaat tâvizi verilmeyecek olan bir platformdan, parlamentoya, bu halkçı açığı getirebilirlerdi. Gerçek halk dileklerini, halk istemlerini, halk ihtiyaçlarını bir katkı olarak getirebilirlerdi. İşte bizce, Tabii Senatörlüğün gerçek

anlamı, buradadır ve ancak buradadır. Bu anlam açısından da bu kuruma bakınca karşımıza şöyle bir durum çıkıyor : Her iki kategori Senatörlük, yalnız ve yalnız, Senatonun kendi işlemlerine katılmaları için getirilmemiştir. Onların, hikmet-i vücutlarını daha geniş bir perspektif içinde kavramak gerekir : Onlar, Parlamento-nun içindeki ve dışındaki safhalarında, kamu yönetiminin gerektirdiği serbest - objektif - halkçı görüşü getirmek, deyimlemek, etkili kılmak için vardılar. Bu rollerini parlamento içinde serbestçe yapmak zorundadırlar. Bir sayısal çoğunluk baskısı ile, bu serbestliklerinden gelen katkıları mümkün olmayacak ise, kendilerini Parlamento içinde, bu baskıya teslim etmeleri gerekmez, tersine, ona direnmeleri direnir.

Sonra, İktidar, kendi tek yönlü görüşünde, sayısal kudretine güvenerek dayatmakta ısrar ederse; zaten, bunlar Parlamento'ya gelseler de, bir pratik fazda çıkmayacaktır. Bunların serbest - objektif - halkçı fikirlerine itibar etmeyince ve kamu yönetiminde bunlara bir ihtiyaç duymayınca, bunların Parlamento'ya devamlarını istemeğe mantıkî sebep kalmaz. Zaten, İktidar, bunları, yukarıda anlatıp geledurduğumuz siyasal realite gereği açısından telakki etmemektedir. Onları, ancak bir fuzulî Anayasanın fuzulî gereği olarak Mecliste görmektedir. Öyle oluncada, onlardan, kendisine bir direnme gelecektir. Daima gelecektir. Bunlar, politik ve sosyal bir vahîadırlar. İktidar onları bu değerine inanmasa da, onlar, politik ve sosyal ağırlıklarını getirmekte devam edeceklerdir. Bunlar, milletin bir İhtilalın içinde arayıp bulduğu ve bir referandum ile de teyid ederek kabul ettiği anayasa kurumlarını inkâra kalkmak, sonra da, onları göreve davet etmek de, ayrıca pek çelişik bir durumdur. İktidar, bunları bir siyasal realite olarak kabul etmeyip, ancak, anayasa gereği kabul zorunda kaldığını söyledikten sonra, onlara inanmadığını da, ancak soyut bir plânda ele olduğu, soyut bir antite olarak ifade ettiği millete, hakka, adalete, aklîselime inandığını da söyledikten sonra, onları göreve davet etme, büsbütün çelişik oluyor.

##### 5 — Gerçek İnanç Konusu :

İktidar, yukarıda da ifade edildiği üzere, her iki kategori Senatörleri, bir yandan göreve, daha doğrusu, sayısal ağırlığından gelen mukaremet edilmez görüşlerine hukukilik verilmesi işine davet ederken, öte yandan onların siyasal realite olma değerlerini red etmiştir. Bunların bir politik ve sosyal değeri bulunduğuna inanma-



dığını ifade etmiştir. Gerçekten inanılması gereken yeri de şöyle göstermiştir. «Bizim inancımız Türk milletinedir; hakka, adalete ve akliselimedir». Buna göre, siyasal davranışları tayin edecek olan faktör, şartlandırarak olan etken, millet olacaktır, onun hak, adalet duygusu, akliselimi olacaktır. Bunları da, gerçek siyasal realite olarak, A.P. ifade ve temsil eder. Çünkü seçim sandığından o çıkmıştır.

İşte, bu da, temelde tashide muhtaç bir husustur. Gerçekten, kendisine inanılacak antite olarak milleti, onun hak, adalet duygusu ile akliselimini, kabul edebiliriz. Bu, bir siyasal edebiyat ve hukuksal faraziye olarak kabul edilebilir.

Fakat, ancak bir siyasal edebiyat ve hukuksal faraziye olarak kabul edebileceğimiz bu hususu, daha da geliştirip, bunları da siyasal realite olarak A.P. nin, onun başkanının ifade ve temsil ettiğini, çünkü sandıktan bu Başkanın çıktığını, hiç kabul edemeyiz. Bir demokraside milletin kendisini, onun hak duygusunu, adalet telakkisini, akliselimini, hiç bir kişi, gurup, zümre, parti ifade, ve temsile - bele bir tekel halinde - imkânlı ve haklı değildir. Partiler seçimlere girerler. Parlamentoda sandalyalar kazanırlar. Çoğunluğu almış veya azınlığı teşkil etmiş olabilirler. Fakat, hiç bir çoğunluk, millet ile «aynıyet» kurup, milleti, onun hak duygusunu, adalet telakkisini, akliseliminin ifade ve temsilcisi olamaz. Hatta, teker teker çoğunluk ve azınlık guruplarını da aşarak ve onları tüm kapsayarak elde alınacak olan Parlamento bile, ancak, hukuksal bir faraziye olarak milleti temsil eder diyebiliriz. Bu millet temsilcisi parlamentonun içindeki bir çoğunluk gurlun, bir siyasî realite olarak programını uygulatmak için gerekli yasal tasarrufları aldırabilir. Fakat, işte okadar... Bu gurup, millet ile aynıyet iddia edip, milletin hak duygusuna, adalet telakkisine, akliselimine sahip çıkamaz.

Bu unsurları arayıp bulmak ve ne ifade ettiklerini anlamak istersek, baş vuracağımız yerin neresi olduğuna gelince : Bir demokraside, bir milletin kendisi, onun hak duygusu, adalet telakkisi, akliselimi, ancak, o milletin «Sosyal Pakt»i olan Anayasasındadır; anayasanın tüm kurumlarındadır; (Ve Parlamento, bunlardan ancak birisidir) bütün anayasa kurumlarını harekete geçiren, işleten, temel felsefededir; yönetici ilkelerdedir. Her hangi bir konuda, «hak» kı, «adalet»i, «akliselim»i, aradığımız zaman, Anayasaya, onn tüm manzumesine ve bu manzumedan doğan dengeye, Anayasa temel felsefesine ve yönetici ilkelerine bakmak gerekir. Bunlar-

dan birinin - Parlatentonun - ancak bir bölümüne - çoğunluk gurununa bu hakkı, adaleti, akliselimi izafe etmek mümkün değildir. Hakkın özü, adaletin niteliği, akliselimin ölçüsü; dayandığı felsefesi, sahip olduğu hayat görüşü ile millet realitesinin kendisi, Anayasadan başka bir yerde değildir. Türk milletini, tarihsel gelişmesinin tabii doğrultusundaki gerçek istekleri, ihtiyaçları, dilekleri içinde görmek, teşhis etmek istiyorsak, Anayasamıza bakmalıyız. Anayasanın Başlangıç bölümünde deyimlenen ilkelerden itibaren, Atatürk devrimlerine kanat germiş maddelerine kadar tüm Anayasanın hürriyetçi - eşitçi - halkçı - sosyal - laik ilkelerine bakmamız gerekir.

### 6 — Azınlığın Tahakkümü :

İktidar, siyasal ilişkiler alanında azınlığın tahakküm hevesi peşinde olduğunu ileri sürerek, bundan yakınmaktadır. İktidara göre; çıkacak kanunların memlekete zararlı olduğunu azınlık tayin etmeğe kalkıyor, bu suretle de kanunların çıkmasına mâni oluyor. Bu da bir azınlık tahakkümü olur, milletin kendi - kendini idaresi olmaz.

Bu görüşün de islah muhtaç yerleri vardır. İktidar, seçimler yolu ile Anayasadan aldığı bir hakla, kamu işlerinde «yönetim» görevini yüklemiştir. Ülkeyi o yönetecektir. Fakat bu yönetim, demokratik toplum gereklerinden gelen kurallar içinde olacaktır. Bu kurallar içinde de, yönetim görevlerindeki «takdir» lerin, bir iktidar tekeli halinde yapılması yoktur. Çünkü o zaman da, bu bir çoğunluğun tahakkümü olacaktır. Tahakküm, nereden gelirse gelsin, gene bir tahakkümden ibarettir. Bir demokraside, en iyisi, ister azınlıktan ister çoğunluktan gelsin, bilcümle tahakkümlerin yok edilmesi, daha istenir bir şeydir. Zaten, nerden gelirse gelsin, bir tahakkümün varlığı, demokrasiyi nef eder. Yönetim ve demokrasiyi, tahakkümlerin ötesinde uygulamanın yolu da şundadır :

a — Çoğunluğun bir yönetme hakkı, ama, Anayasa içi bir alanla sınırlı bir yönetme hakkı olduğunun kabulü;

b — Bu sebepten ötürü de, Çoğunluğun, öteki Anayasa kurumları ile dengeyi arayan ve muhafaza eden bir yönetim uygulamasına uyulması;

c — Ayrıca, sosyo - politik kuvvetlerle de dengeli ilişkiler içinde bir yönetim uygulamaya dikkat edilmesi; yani, bütün siyasal ku-

rumları ve sosya - politik realiteyi Anayasa içinde değerlendiren bir yönetmeye ulaşılması...

Bu yönetme, bütün milletin adalet telakkisini, hak duygusunu, akliselimini kendinde tecellî ve temerküz ettirdiği galatına kapılarak, bir çoğunluğun mutlakiyeti haline giren ve kendisinden ötesini bir tahakküm sayarak reddeden bir yönetme olamayacaktır.

### 7 — Nizam ve unsurları Üzerine :

İktidar, «nizam» konusundaki bazı Kamu Hukuku kurallarına dayanarak, kendisi için bir sonuç çıkarmaya uğraşiyor. Herkesin bildiği ve İktidarın da tekrarladığı bu Kamu Hukuku kuralları şunlardır :

i — Bir nizam kurmada, bu nizamı yaşatmada, esas dayanak, halkın itibarı, halkın hakemliğidir.

ii — Kuvvetin, olup - bitinin, şu veya bu zorun ile gelmesinin ötesinde, bir nizamın, meşru olarak hayat hakkına sahip olması, bazı kurallara bağlıdır :

a — Bir nizam, «milletin iradesi»ne, «milletin güveni»ne, «milletin teneccübü»ne dayanmalıdır.

b — Bir nizamın meşruiyeti, «bizzat milletçe meşru sayılmak» tadır. Binaen'aleyh Meşruiyeti, milletin meşru saymasından başka yerde aramak mümkün değildir.

İşte İktidar, bu güzel formillerle, «halkın itibarı»nın, «milletin iradesi»nin, bir «nizam kurma» da önemini belirterek, meşruiyetin tek kaynağının, bu itibar, bu güven, bu tasvip olduğunu teyid etmek ve ettirmek istiyor. Çünkü İktidara göre, Türkiye'de bazı davranışlar vardır ki, bunlar, Türkiye'deki A.P. nin hükümet etmesi, idare etmesi nizamına ve ona meşrutiyetini veren millet iradesine, teveccühüne, güvenine, rızasına tasallut istidatları göstermektedir. Ama, İktidara göre, istidat beyhudedir : Çünkü, bu tasallutun karşısında «devletin gücü», «vatandaşların uyanıklığı» harekete gelir ve milletin iradesine yapılan bu tasallutu yok eder. Devletin gücü ve vatandaşın uyanıklığı; millet iradesi, millet itibarı, millet güveni, millet rızasına dayalı olan ve binaen'aleyh, meşru olarak hayat hakkını kazanmış olan A.P. nin hükümet etmesi, idare etmesi, devletlik etmesine direnen tasallutu yok etmeye muktedirdir.

İktidarı böyle beyanlara sevk eden nedri acaba? Bunun karşılığını bulmak pek kolaydır :

İktidar, sandıktan çıkmışlık olayı sonucu, milletin güvenini, milletin teneccühünü, millet hakemliğinin lehteki kararını, yalnız kendisinin haiz olduğunu belirtmek istiyor. Milletin iradesine, yalnız kendisinin dayandığını deyimlemek istiyor. Halkın itibarına yalnız kendisinin mazhar olduğunu söylemek istiyor. Bütün bunların sonucu olarak da, bizzat «milletçe» ancak kendisinin «meşru» sayıldığı kaziyesini ilân etmek istiyor. Bütün bunları da şunun için söylüyor, belirtiyor, açıklıyor, tesbit ve ilân ediyor : Kendisinden ötede kalan bazı akımlar, kuvvetler, kurumlar, kuruluşlar varsa-ki vardır-; kendi hükümetinden ve onun dayanağı olan çoğunluk organı ötesinde bazı organlar varsa -ki vardır- ve bunlar da, «nizam» unsuru rolü oynuyorlarsa, oynamak istiyorlarsa, demokrasi adına bilinmek gerekir ki : bu akımlar, kuvvetler, kurumlar, kuruluşlar, organlar, sandıktan seçim muzafferi olarak çıkmadıkları, hatta, bazıları hiç sandıktan çıkmadıkları için, milletin itibarını, hakemliğin, güvenini, teneccükünü rızasını haiz değildirler; milletin iradesini ifade etmemektedirler. Binaen'aleyh, milletçe meşru nizam unsuru değildirler ve meşru olarak hayat hakkına da sahip değildirler. Onlar; kuvvetin, olup - bitinin, şu veya bu zaruretin yolu ile gelebilirler, rol oynamak istiyebilirler, ama, meşru olarak, bir «nizam» unsuru olmazlar. Bunların gelmeleri veya bir nizam unsuru olarak rol oynamaya kalkışmaları, bugün A.P. de tecelli ve temerküz etmiş olan halk itibarına, hakemliğine, güvenine, teveccühüne, rızasına, iradesine aykırıdır ve bundan ötürü de meşruiyet dışıdır.

Eğer bunlar, bu gerçeği kavramayıp da, A.P. de tecelli ve temerküz etmiş bulunan, millet iradesine tasallutlarını sürdürmeğe kalkar veya bunda ısrar ederlerse, «devletin gücü» ile «vatandaşların uyanıklığı - yani, bir günde yüzbinlerce sivilin silahlanıp devlet kuvvetleri ile işbirliği yapmaları-» onları yok edecektir. (Yüzbinlerce sivilin bir günde silahlanıp «devletin gücü» olan resmî kuvvetlerle böyle bir işbirliği yapmalarının, Anayasanın ön sözünde ifadesini bulmuş olan «milletin direnme hakkı» nın kullanılmasını teşkil edeceğini İktidar, 12.11.1966 tarihinde Bursa'da ifade etmiştir).

Bu görüş çok büyük ve temelden bir yanlışlık teşkil etmektedir. Bunu, ana çizgileri ile şöyle deyimliyebiliriz :

1 — Önce teorik olarak kabul edilmesi gereken hususu kaydedelim : Evet, bir nizamı kurmada, yaşatmada, esas dayanak, elbet

te halkın itibarı, hakemliği, rızasıdır. Bir nizamın meşru olarak hayat hakkına sahip olması bu nizamın millet güvenine, millet teveccühüne, millet iradesine dayanmasına, bizzat milletçe meşru sayılmasına bağlıdır. Bu, daha, 1776 Amerika İhtilâli ile gerçekleşmiş bir kuraldır. Rejimin, halk hakimiyeti teşkil etmesi için; halk rızasına dayanması, halk tasvibi ile gelmesi, Amerikan ihtilalinin ve Anayasasının temel kurallarından birisidir. 1789 Fransız İhtilâlinin, madem devlet, madem demokrasi yaratmaya yönelmiş temel ilkelerinden biri de, bu halk güveni, halk rızası prensibidir. Mustafa Kemal Demokrasisi ile, 27 Mayıs Cumhuriyeti de aynı ilkeye dayanır.

1776, buna dayanmayan Koloni İdaresine karşı idi. 1789, buna dayanmayan Merkez Monarşisine karşı idi. 1919, gene buna dayanmayan Hilafet ve Saltanata karşı idi. 27 Mayıs da, buna dayanmaktan kaymış olan bir çoğunluk içindeki oligarşiye karşı idi. Aydınlıktan Çağının siyasal düzene değinen hürriyetçi telakkisi, siyasal iktidarı ancak, halk rızasına dayandığı zaman meşru sayma sonucunu doğurmuştur. İki dış ihtilalden ve içerde de iki meşrutiyetten geçerek olgunlaşan bu hürriyetçi ve meşruiyetçi telakki, 1919 ve 1960 Türk İhtilallerinin de temel kuralı olmuştur. 27 Mayısın meşruluğu, ve kullandığı direnme hakkı; bu halk güveninin, teveccühünün, rızasının, iradesinin anayasal muhteva ve biçimine, bir İktidarın hânis olarak, halk rızasının dışında bir aligarşi durumuna düşmesinden gelmektedir. 27 Mayısı meşru hale getiren, onun, ancak, böyle bir hânisliğe direnmesidir. Milletçe meşru sayılmak, millet iradesinin anayasal muhtevası ve biçimi içinde kalmakla elde edilir; Yani serbest ve samimi seçimden çıkarak, işlemlerinde anayasa içre kalmakla, ve ancak bu niteliklerini yitirmiş ve bu suretle oligarşi durumuna düşmüş olanlara direnmekle elde edilir.

2 — Bir başka açıdan duruma bakarsak şunu söyleyebiliriz : Bir nizamın hayat hakkı, sadece -ve biçimsel olarak- sandıktan çıkmaktan gelmez ve devam etmez.

Bir kere, sandıktan da, seçim samimiyeti içinde yapılan bir yoklama ile halk rızasını olarak çıkmak gerekir. Sonra da, Anayasanın tanıdığı bilcümle Anayasal kurumları ve kamu oylarını, hukuken ve fiilen tanıyarak, anları tüm sıhhat içinde işletmekle devam eder. Bu şartları haiz olan bir nizam, artık belki bir İktidarın nizamı olmaz. Devletin, devlet hayatının nizamı olur. Millet iradesine, itibarına, rızasına tasallut; bir nisbî sayısal çoğunluğu haiz olmaktan gelen «millet ile ayniyet vâhimesi» ne kapılarak izhar edi-

len ivadelere direnenlerden gelmez. Anayasanın tanıdığı anayasal kurumları ve kamu oyunu hukuken ve fiilen işlemekten önliyerek, onları, millet iradesi ve rızası dışında bırakıcı bir davranış gösterenlerden gelir. Direnme hakkı da, işte ancak o zaman söz konusu olur, yani, anayasal kurumları ve anayasa himayesindeki kamu oyunu velevki en samimi ve sıhhatli bir seçimden bile gelmiş olsalar hukuken ve fiilen işlemekten, türlü yollarla engelleyenlere karşı ileri sürülür. Yoksa, meşruiyetine, hem iktidara geliş yollarında, hem de iktidarı icra ediş yollarında uymaktan gelen bir inançla dolu olan ve Anayasa himayesindeki kamu oy'larını ve öteki anayasal kurumları sıhhat içinde işlettiğine de inanan bir iktidarın, kendini silahlandıracağı milislerle korutmasına ihtiyaç kalmaz. Ancak bu nitelikleri yitiren, yitirme sathî mailimde kayma istida-dî içine giren iktidarların milislere dayanma ihtiyacı olur. Ama, bu hareketi, hiç kimse, anayasal bir direnme hak ve imkânı olarak değerlendirmez.

3 — Anayasal bir kurum olarak söz konusu edilebilecek bir direnmeye değil, bir fanatikler ve kandırılmışlar gurubuna dayanarak fiilen ayakta durma deregesine düşmemek için yapılacak tek şey; A.P. Hükümetinden ve onun dayanağı çoğunluktan başka olarak var olan kuvvetleri, unsurları, kurumları, organları da demokratik düzenimizin unsurları saymaktır. Çünkü :

i — Bir kere, bunların bir kısmı, yaşama hakkına sahip nizam unsuru olma niteliğini seçimden almışlardır. Seçimin, A.P. ye kendi nizamını kurmayı değil ve fakat laik ve sosyal hukuk devletinin nizamında bu unsur olma hakkını veriş gibi; onlara da, aynı devletin bu nizamının bir unsuru olma hakkını verdiğini kabul etmek gerekir. Onlar da, aynı seçimle, millet rızasını, teveccühünü, hakemliğini seçim iradesini haiz olmuşlardır. Bu bakımdan, onlar da, iktidar kadar hayat hakkına sahiptirler. Hiç kimse, seçimle, kendi özel ve indi nizamını kurma hakkını elde etmemektedir, ve fakat, bir anayasa düzeninin, hayat hakkına -yani işleme ve etkili olma hakkına- sahip unsur olma niteliğini, hakkını, imkânını elde etmektedir : Nisbi sayısal çoğunluğu, olanlar da, gene nisbî sayısal açıdan azınlıkta kalanlar da, mahiyetinde, cevresinde, özünde aynı olan bir hakkı elde etmişlerdir : Şu veya bu gurubun özel ve indî nizamını değil, Anayasal devlet nizamını yürütmede etkili olma ve bunun korkuya, engele çaymadan yerine getirme hakkı... Anayasa, bu devlet nizamının, İktidarcı nasıl işletilip, ona nasıl katkı ve etki getirileceğini gösterdiği gibi, Muhalefet -veya muhalefetlerce- de bu işin nasıl yapılacağını göstermektedir. Her ikisi de, ay-

ni fonction'un - Anayasal devlet düzeninin kurulması, işletilmesi, etkilendirilmesi, katkılandırılması görevinin - emrinde hak sahibidirler. Bu hak, aynı seçimden gelmiştir. Her ikisinin de üzerinde, milletin aynı teveccühü, itibarı, hakemliği, rızası, iradesi tecelli etmiştir. Her ikisi de, haşin - maddî kuvvetin olup - bittinin ötesinde, bizzat milletçe meşru sayılan hukuksal kuvvetlerdir. Yalnız ve yalnız, devlet düzenini işletme, ona katkı ve etki getirme fonction'undaki mevkilerinin ayrı yerler olmasından dolayı, bu katkı ve etkileri de çeşitli ve değişik olur. Yerlerinin fazlalığından ve devlet bünyesi ile, olan bağ ve yapışıklıklarının ayrılığından dolayı bu işletmede rolleri farklı olur, katkı ve etkileri çeşitli ve dereceli olur. Milletin, her ikisine verdiği görev, esasta aynıdır. Millet, her ikisine de, aynı meşruluğu tanır. Bu itibarla, İktidarlar, yalnız kendilerinin meşru olduğu, yalnız kendilerinin millet ile ayniyet teşkil ettiği, vahimesinden kurtulmalıdır. Kendilerinin özel ve indî nizamlarını değil, devletin anayasal düzenini işletmek, etkilemek, katkılama görevli olduklarını, ama, aynı fonction'a, başkalarında birer düzen unsurur olarak sahip olduklarını kabul etmelidirler.

ii — Seçimden gelen İktidar - Muhalefetler unsurlarının yanında, her iki kategori Senatörler, Anayasa Mahkemesi, Danıştay, Yargıtay gibi kurumlar ve organlar da, devlet düzeninin unsurudurlar. Bunlar da, devletin Anayasal düzenini kurma, işletme, etkileme, katkılama fonction'u içindedirler. Onlar da, bu sefer seçim yolu ile değil, fakat kanun yolu ile, kanunların kanunu olan Anayasa yolu ile, halkın aynı teveccühüne, güvenine, hakemliğine, rızasına, milletin iradesine mazhar olmuşlardır. Bu güven, teveccüh, halk hakemliğinin oyunu elde etme, iradesini alma, seyyal seçim formülü ve siyasal yol ile olmadığı için, sanki yokmuş gibi gözükür bir çoklarına. Fakat buna aldanmamalıdır. Milletin adı geçen teveccühü, iradesi, rızası, onlara, siyasal yol ile olmasa da, bu sefer, kanun yolu ile, gene de geçmektedir. Bunu kabul etmemek, kamu hukuku nosyonundan yoksun olmaktır. Aslında, millet iradesi bir siyasal faraziye-dir. Onu, gerçekte kendinde mihraklaştıran Anayasadır. Bir başka deyimle, milletin iradesi, seçim vetiresi dışında ve ötesinde, milletin Sosyal Pakt'i olan Anayasadır. Anayasa, millet iradesinin modern ifadesidir. Aslında, millet, ancak, yöneticileri irae etmektedir. Fakat milletin aspiration'ları, emelleri, istemleri, bir kelime ile yaşama, ve şu mahiyette bir hayat yaşama, iradesi, Anayasada deyimini bulmuştur. Modern anlamı ile artık faraziye-den kurtulup gerçeğe bakacak olursak, seçmen sıfatı ile mevcut halkın, kanunî milletin bile -anlaşmak için bu terimi kullanalım -

iradesini bu Anayasa tayin eder. Çünkü, seçmenlerden ve onların da fraction'larından ibaret kanunî milletin ötesinde, tüm heyeti ile milleti, yani, milletin emellerini, istemlerini- bu Anayasa irae eder.

Binaen'aleyh, Anayasanın gösterdiği, kabul ettiği hiçbir kuvveti, kurumu, organ', sadece milletin bir fraction'u olarak sandıktan çıkmışlık gücüne dayanarak küçümsemeğe kalkmak mümkün değildir. Bu, kopmleks devlet hayatını kavramamaktan gelen bir kayma ile meşruiyet olanı dışına düşme istidadı teşkil eder.

### 8 — Tartışma yeri, sınırı, müeyyidesi :

İktidar, tartışmaların Parlamento dışına çıkarılmasından yakkınmaktadır. Her şey orada söylenip tescil edilmek gerekir. Oysa, dışardan yapılan bildirilere, beyanlara gidiliyor. Sonra, tartışmanın tabii sınırı olan makûl ölçülere, medenî gereklere de uyulmayan Hürriyet, sui istimal ediliyor. Böyle yapılırsa, bu, milletin her ferdinin uyanıklığını tahrik eder (yani, kişi uyanarak devletin zecir gücünü harekete geçirir onunla işbirliği yaparak, Parlamento dışında ve makul ölçülerle medenî gerekler ötesine geçen tartışmaları zecreder).

Bu görüş üzerindeki gerçeği şurada aramak gerekir :

a — Demokrasi geniş bir tartışma yeridir. Her kişinin, her kurumun, her menfaat gurubunun, görüşünü, her vasıta ile her yerde deyimlemesi rejimidir. Parlamento, bu arena'lardan ancak birisidir : Basın, toplantı, miting, yürüyüş, bildiri, yüz yüze temas ile de, fikirleri deyimlemek mümkündür. Hele, Parlamentoda sonuç alma, bir çoğunluk tahakkümü ile önlenirse, öteki yolları daha çok kullanmak zorunu doğmuş olur.

b — Demokraside, onun hürriyet düzeninde de, tartışmanın labet bir sınırı olmak gerekir. Makul ölçülerden, medenî gereklerden, bir sınır olarak bahsedilebilir. Fakat, edebî ve platonik değerlerin ötesinde somut bir sınır arayacak olursak, Anayasaya bakmak gerekir. Anayasanın özlerine, dokundurmadığı bazı kurumlar vardır ki, işte bunların özleri, mevcut Türk demokrasisinin tartışma sınırını teşkil eder. Bunlar : Mülkiyet, miras, aile, özel teşebbüs, siyasal partiler, laiklik gibi kurumlardır.

İşte, tartışmanın sınırı bunların «öz» lerinde kuvvet yolu ile yıkılmalarının ön görülememesidir. Bunların özlerini de kuvvet yolu ile yıkmanın bir tartışma konusu olamaması ötesinde, tartışma serbestliği vardır ve hürriyetin sui istimali de söz konusu değildir.



c — Binaen'aleyh, bu kurumların özlerini mahfuz tutan bir tartışma, hiç bir müeyyide davet edemez. Müeyyide, ancak, bu kurumların özlerinde de yıkılması ele alındığı zaman başlar. Bunun takdircisi kişi değildir. Uygulayıcısı da, değildir. Bu sınırın aşılıp aşılmadığını, ancak Anayasal bir organ olan Yargî organı tesbit eder.

### 9 — Değerleri, Kurumları yıpratma Meselesi :

İktidar, Cumhur Başkanını, A.P. Hükümetini, yüksek rütbeli subayları normal tenkit sınırını aşan kurumlarla yıpratma faaliyete girişilmesinden şikâyet ediyor. Ayrıca, bu yıpratma ameliyelerinin kökünde ideolojik bir mahiyet bulunması gibi, bir tehlikeyi de akla getiriyor. Bir kelime ile değerlerin, kurumların böyle yıpratılmasını zararlı buluyor.

Türkiye'de bir açık rejim vardır. Bu, her kurumun ve değer, gerektiğinde eleştirilmesini gerektirir. Binaen'aleyh, gerçeği bu noktadan araştırmalıyız.

Bizim bir hukuk düzenimiz vardır. Bir demokrasi konseptimiz vardır. Buna göre, hiç bir makam ve otorite, Halife - Sultan dokunulmazlığına sahip değildir. Bütün kurumlar ve değerler eleştiriye açıktır. Bunun ölçüsü de, makul ölçülerin, medenî gereklerin yanında, düzenin temeli olan mahfuz müesseselerin özlerinin hukuk yolu ile korunmasını sağlayan mevzuattır. Bu ölçüler içindeki eleştiriler, bu kurumlardaki beşerî kemal duygusunu ve seviyesini geliştireceği için zarar vermez, tersine yararlı olur.

Bir kere, A.P. Hükümeti, hiç bir suretle eleştirden kurtulamaz. Siyasal hayatın anlamı, bütün muhalefetlerin ve serbest fikir mihraklarının A.P. Hükümetini eleştirmesi serbestliğine dayanır. Bu eleştiri de, elbet de ideolojik esaslara göre olmalıdır. Yoksa, ortada, bir dedim - dedi polikacılığından başka bir şey halmaz. C.H.P. eleştirilerinde de ciddî olabilmek için, sola açılma ihtiyacını duymaktadır.

Cumhur Başkanı da, bu eleştiriden nasibini alacaktır. O da, yerinin doldurulması, yetkisinin kullanılması, görevinin görülmesi konusunda, hukukun, anayasanın, demokrasinin kendisine çizdiği davranış ve uslûp içinde olup olmadığı açısından eleştiri konusu olacaktır.

En yüksek Anayasa organları, temsili devlet organları bir eleştiriden geçerken, yüksek rütbeli subayların bir mukaddes yaklaşımlık içinde olması kabul edilemez.